

Emlékezés Dessewffy Aurélre (1808-1842), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Aurél Dessewffy (1808-1842), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Dessewffy Aurél a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, jeles közéleti személyiség és publicista 1808. július 27-én született Nagymihályon (Zemplén vármegye). Fiatalon, 1842. február 9-én hunyt el Pesten.

Dessewffy Aurélt a Magyar Tudományos Akadémia 1833. november 15-én tartott éves közgyűlésén választotta levelező tagjául. Az Akadémián, mivel ez levelező tagok esetében abban az időben nem szerepelt előírásként illetve követelményként, székfoglaló előadást nem tartott. 1833-tól kezdve részt vett a Magyar Tudományos Akadémia ülésein és komoly feladatok elvégzését vállalta. Példaként említhetjük, hogy ő nyújtotta be Kazinczy Ferenc hátrahagyott kéziratait kiadás céljából és bírálta el Petrichevich Horváth Lázár George Byron-fordítását.

Dessewffy Aurél édesapja gróf Dessewffy József, édesanyja pedig Sztáray Eleonóra volt. Dessewffy József, aki igen komoly, még kortársai között is kimagaslónak számító klasszikus műveltséggel rendelkezett, nagy gondot fordított fiának hazafias, patrióta szellemben történő nevelésére. Emellett a klasszikus görög nyelvre is oktatta. Dessewffy Aurél már tízéves korában Homérosz Iliásának első könyvét fejből el tudta mondani. Édesanyja, aki szintén nagy műveltségű hölgy volt, fiát francia és olasz nyelvre oktatta. Édesanyja irányította és felügyelte a házi nevelő, Józsa Zsigmond, fiának tanításával kapcsolatos tevékenységét. Dessewffy Aurél 1823-ban iratkozott először nyilvános iskolába. Kassán bölcsészetet tanult.

Dessewffy Aurél írói és államférfiúi erényeinek kifejlődését nagymértékben elősegítette a szülői ház. Otthonában találkoztak a kibontakozóban lévő magyar irodalom és politikai „elit” jeles képviselői. Itt ismerkedett meg Kazinczy Ferencsel (1759-1831), aki nagy hatást gyakorolt rá.

Kassán mutatkozott először Dessewffy Aurélben a tudományos igényű munka iránti érdeklődés. A német nyelvet magánszorgalomból tanulta. Emellett az európai jogtudósok, államférfiak munkáit olvasta, tanulmányozta.

Az 1825 szeptemberében egybehívott első reformországgyűlésre Szabolcs vármegye követeként szolgáló édesapja magával vitte Pozsonyba. Itt kezdődött barátsága Széchenyi Istvánnal, Wesselényi Miklóssal valamint az Esterházy és Károlyi családok Pozsonyban tartózkodó tagjaival.

Dessewffy Aurél 1826-ban hagyta el Pozsonyt. A távozás célja tanulmányainak befejezése volt Kassán. Kassán 1827 augusztusában fejezte be tanulmányait. Édesapja ezt követően joggyakorlatra Pestre küldte Teleki Józsefhez (1790-1855), aki 1830-ban a Magyar Tudós Társaság (később Magyar Tudományos Akadémia) egyik társalapítója volt, majd a Magyar Tudományos Akadémia elnöke lett. Jurátusként Bartal György (1785-1865), aki 1830-ban a Magyar Tudós Társaság igazgatósági tagja, 1858-ban pedig a Magyar Tudományos Akadémia

tiszteleti tagja lett, mellett működött. József nádor (1776-1847) Pest vármegye tiszteletbeli aljegyzőjévé nevezte ki.

1828 végén Reviczky Ádám (1786-1862), aki 1830-ban a Magyar Tudós Társaság igazgató tagja, 1847-ben pedig az abban az évben megalakult Osztrák Tudományos Akadémia tagja lett, főkancellár és Borsod vármegye főispánja, maga mellé vette fogalmazógyakornoknak a bécsi udvari kancelláriához (Hofkanzlei). Mint Dessewffy Aurél maga írja, a bécsi világ minden tekintetben elnyerte tetszését. Az 1830. évi rendi országgyűlésre Reviczky Ádám magával vitte Pozsonyba. A király, I. Ferenc (1792-1835) Dessewffy Aurélt fogalmazóvá nevezte ki. Az országgyűlés alatt Dessewffy Aurél felkérés alapján német nyelven naplót írt az uralkodó számára. Emellett írt politikai témájú cikkeket, összefoglalókat is.

Dessewffy Aurél aktív közéleti tevékenysége mellett módszeresen képezte magát. 1832-ben elhagyta Bécset és Budára költözött. Budán helytartósági titoknoknak nevezték ki.

Ugyanebben az évben követnek jelöltette magát Zemplén vármegyében, azonban Kossuth Lajossal szemben alulmaradt. A következő évben, 1833-ban megjelent a Felső táblán (Főrendi Táblán), ahol aktívan részt vett a vallási ügyek vitájában.

Kiemelést érdemel, hogy Dessewffy Aurél aktív közéleti szereplése mellett rendszeresen részt vett a Magyar Tudományos Akadémia ülésein és tagja lett a magyar színházi választmánynak, miután az Akadémia 1833. november 15-én levelező tagjává választotta.

Dessewffy Aurél alapító tagja volt a Kisfaludy-társaságnak 1836. november 12-én.

Az 1838. évi pusztító pesti árvíz után, mint a segélyező bizottmány tagja, általános elismertségnek örvendő tevékenységet fejtett ki a város nyomorának enyhítésében. Érdemeire való tekintettel Pest városa díszpolgárává választotta.

Kevésbé népszerű volt politikai szereplése Pest vármegye, a vezérvármegye közgyűlésein. Az 1839–1840. évi országgyűlésre Sáros vármegyében indult a követválasztáson, de ez a próbálkozása is sikertelen maradt. Ezért a pozsonyi országgyűlésen a Felső táblán (Főrendi Táblán) tartott beszédek. 1839. december 30-án szólalt fel először a reverzálisok ügyében. Álláspontja általános helyesléssel találkozott. Beszédében utalt a vallási türelmetlenségre, intoleranciára is, elítélve azt.

A kormány Dessewffy Aurél tevékenységét sokra értékelte és az elismerés sem maradt el. Metternich herceg kinevezte a büntetőtörvénykönyv kidolgozására alakított bizottság tagjává. A külföldi börtönrendszerek tanulmányozása céljából hosszabb külföldi tanulmányútra küldte. Több hónapos külföldi tartózkodása során különösen Anglia alkotmányos rendszerét és társadalmi viszonyait tanulmányozta. Párizsban találkozott Adolphe Thiers-rel (1797-1877) és felkereste Heinrich Heinét is.

Dessewffy Aurél külföldi távolléte alatt a magyar közéletben a sajtó a korábbi helyzethez képest szabadabb mozgástérhez jutott. Kiemelendő, hogy 1841. január 1-jén jelent meg Kossuth Lajos Pesti Hírlapjának első száma. A Pesti Hírlap igen rövid időn belül országos jelentőségű és hatású politikai tényezővé vált.

Dessewffy Aurél hazatérését követően nagy energiával kívánt részt vállalni a politikai életben. A sajtóban nézete szerint felmerült „téveszmék” ellen hasonló fegyverrel, a sajtó

útján, szándékozott küzdeni. 1841 közepén megszerezte a Világ című lapot, mely pártja sajtóorgánuma lett.

Dessewffy Aurél nem ellenezte a közteherviselés törvénybe iktatásának gondolatát. Védte a magyar alkotmányt, a sarkalatos törvényeket („leges cardinales”). Hangsúlyozni kívánjuk, hogy hangot adott a magyar nyelv ügye melletti elkötelezettségének. Dessewffy Aurél támogatta a magyar nyelven folyó oktatást, ügyintézését és törvénykezést (bíráskodást). Nem egyszer hivatkozott az 1830. évi VII. törvénycikkre a nemzeti nyelv használatáról, az 1836. évi III. törvénycikkre a magyar nyelvről és az 1840. évi VI. törvénycikkre a magyar nyelvről.

Mint erre fentebb már utaltunk, Dessewffy Aurél jelen volt az 1830. évi pozsonyi országgyűlésen. Kritikusan szemlélte az új, általa túlzottnak, radikálisnak tartott eszméket, politikai gondolatokat. A konzervatív eszmék, ideák propagálójává lett, egyúttal a mérséklet szükségességét hangsúlyozva a politikában. Nem egyszer erős kritikával illette a demokrata eszméket. Leggyakrabban a hivatalos, a kormány által képviselt politikát támogatta, bár még ellenfelei sem tekintették „aulikus” politikusnak.

Dessewffy Aurél írásainak, tanulmányainak nyelvezete, stílusa általános elismerés tárgya volt kortársai körében. Kortársai magyar Juniusnak hívták. Első irodalmi írásai az édesapja által Kassán alapított Felső-Magyarországi Minerva című folyóirat első, 1825. évi évfolyamában, keresztnevének egy-egy betűje alatt jelentek meg. Ezek kiváltképpen esztétikai tartalmú dolgozatok, főleg francia és angol fordítások voltak. Bár verseket is írt, de hamar belátta, hogy a poézis területén nem versengethet a kor kiemelkedő költőivel.

Az 1825. évi országgyűlés alatt naplót írt az eseményekről, lapot szerkesztett saját maga számára. Emellett beszédekkel írt nem is egy országgyűlési képviselőnek. Henry Wellesley (1773-1847), 1828 januárjától 1st Baron Cowley számára, aki 1823 és 1831 között Anglia bécsi követe volt, angol nyelven írt naplót. A naplóban szereplő bizalmas természetű információk miatt Dessewffy Aurélnak később számos kellemetlenségben volt része.

Több politikai cikket és egy értekezést publikált a komoly nemzetközi tekintélynek örvendő, 1802-ben alapított Edinburgh Review-ban. Jelentek meg cikkei franciaországi lapokban is. Cikkeket publikált a kor ismert hazai lapjaiban is, így a Társalkodóban és a Világban. Az 1839–1840. évi pozsonyi országgyűlésen tartott nevezetesebb beszédei jórészt a Főrendi naplóban jelentek meg.

Megemlítjük még Széchenyi Istvánhoz írt levelét – „Széchenyi István grófhoz. Buda, 1834. szept. 7.” – mely nyomtatásban a Pesti Naplóban jelent meg évtizedekkel Dessewffy Aurél halála után, 1873-ban (175. szám). A levél írója politikai nézeteit fejté ki ebben a levélben.

Dessewffy Aurél írásait tekintélyes hazai lapok, így a Budapesti Hírlap, a Nemzet, a Pesti Napló, a Fővárosi Lapok, a Századok és az Egyetemes Philológiai Közlöny ismertették.

Megfeszített munkája miatt egészségi állapota megromlott és rövid betegeskedés után hunyt el 1842. február 9-én. Kossuth Lajos, Dessewffy Aurél politikai ellenfele, a Pesti Hírlapban így írt róla: „Mennyi ész, akarat, tettvágy, mily lángoló érzelmek, mennyi remények s mi fényes jövőnk voltak e névhez csatolva s néhány napi láz s vége mindennek.”

Dessewffy Aurél, a reformkori magyar közélet kiemelkedő képviselője, a Fontolva Haladók újkonzervatív pártjának létrehozója felett Toldy Ferenc (1805-1875), a Magyar Tudományos

Akadémia rendes és igazgató tagja, 1835 és 1861 között titoknok, tartott gyászbeszédet 1842. február 14-én a Magyar Tudományos Akadémián. Néhány hónappal később, 1842. november 27-én Császár Ferenc (1807-1858), a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd tiszteleti tagja tartott emlékbeszédet Dessewffy Aurél fölött a Magyar Tudományos Akadémia IX. nagygyűlésén.

Emlékét őrzi, többek között, olajfestésű portréja a Magyar Tudományos Akadémia központi épületének, székházának képes termében.

Dessewffy Aurél rövid életpályája, munkássága több kortársához hasonlóan elsősorban a politikai élethez, tevékenységhez kapcsolódik. Erre utalt Toldy Ferenc a Magyar Tudományos Akadémián 1842-ben tartott emlékbeszédében. Dessewffy Aurél a XIX. század első felében a magyarországi jogászok körében is nagy tekintélynek örvendő jogásznak, elsősorban a büntetőjog ismerőjének számított. Dessewffy Aurél hazai joggal (*ius patrium*) foglalkozó, igaz, nem monografikus igényű munkái és nyomtatott formában megjelent országgyűlési beszédei, melyek nem egyszer csak kivonatos formában állnak a kutatók rendelkezésére, ma is figyelmet érdemelnek.

Dessewffy Aurél főbb munkái

Néhány szó a Hitel, Taglatat és Világ ügyében. Kassa, 1832. (Bár a címlapon a három testvér, Aurél, Marczel és Emil van szerzőként megnevezve, az írás szerzője kétségtelenül Dessewffy Aurél, aki a munkát, mely egyfajta „igazoló irat” volt atyja, Dessewffy József mellett, testvéreivel csak megbeszélte. Ugyanez a munka németül is megjelent: Pest, 1833.); X. Y- Z. könyv. Pest, 1841. (Politikai cikkeinek gyűjteménye. Németül: Aus den Papieren des Grafen A. D. Pest, 1843. II. kötete.); Néhány nevezetesebb darab gr. D. A.-nak hátrahagyott eredeti magyar munkáiból és országgyűlési beszédeiből. (Összeszedte gróf Dessewffy Emil.) Pest, 1843. Németül: Aus den Papieren des Grafen A. D. I. kötete. (Pest, 1843.); Gróf Dessewffy Aurél összes művei. I. Publicistai dolgozatok. II. Országgyűlési munkálatok. III. Országgyűlési beszédek. IV. Vegyes dolgozatok. Levelezés, önéletrajzi adatok, végrendelet sat. V. Ifjúkori dolgozatok. (Sajtó alá rendezte, életrajzzal és jegyzetekkel kísérte Ferenczy József.). Budapest, 1887. és Előkelőink nevelési rendszere. Alapmondatok. In: Koszorú gróf Dessewffy Aurél emlékének. Pest, 1857.

Felhasznált irodalom

Deák F.: Gróf Dessewffy Aurél. Pozsony, 1885.; Réz M.: Gróf Dessewffy Aurél. Budapesti Szemle 1905.; Réz M.: Tanulmányok. Budapest, 1909.; Dénes I. Z.: Az önrendelkezés érvényessége. Budapest, 1988. és Dénes I. Z.: Közügyé emelt kiváltságörzés. Budapest, 1989.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu